

ЕКСПРЕСИВНІ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ МОДЕЛІ В МОВЛЕННІ

У статті виділяється ряд лексико-граматичних моделей, які найчастіше сприяють реалізації емоційного забарвлення в живому мовленні. Наводяться моделі з потенційним експресивним зарядом, експресивність яких виражається шляхом певних відхилень від нейтральних конструкцій. Відзначається вплив таких моделей на адресата та їхнє значення в мовленні.

Особливості розмовної англійської мови, такі як неофіційність, невимушеність, знаходять своє відображення не тільки в семантиці, а й у структурі її специфічних конститuentів. Неофіційність, невимушеність спілкування часто дозволяють скоротити висловлювання і вживати лише ті частини речення, які вкрай необхідні для розуміння змісту, опускаючи іншу частину. Емоційно-експресивні висловлювання, будучи одиницею мовленнєвої комунікації, характеризуються предикативністю і реалізуються в певних структурних моделях. Такі моделі складаються з синтаксичних позицій, які утримуються не тільки морфологізованими членами речення, а й синтаксичними відносинами та зв'язками, характерними для них. Головним сигналом емоційного значення в будь-якій моделі є синтаксис. Всі інші засоби лише підтримують та інколи підсилюють її емотивне значення [1].

Вивчення моделей, які володіють потенційним експресивним зарядом, тобто таких моделей, у яких експресивність виражається шляхом певних відхилень від нейтральних конструкцій, а не тільки в системі синтагматичних зв'язків, є для лінгвістів одним із важливих завдань при аналізі експресивної специфіки англійської розмовної мови.

Експресивність, згідно з твердженнями Г. Пауля, це бажання зробити висловлювання зрозумілішим, щоб підсилити його впливову силу [2]. Експресивність — широке поняття, яке включає такі компоненти як емоційність, логічне підсилення, оцінку та образність.

Експресивно виражені моделі, як і будь-який мовний знак, реалізуються у мовленні: емоційна функція такої моделі виявляється при наповненні лексичним змістом та аналізі кон-

текстного оточення. Розуміння експресивності як структурної реакції синтаксису на наявність емоцій чи різний ступінь їх виявлень припускає вивчення експресивності на синтаксичному рівні. Експресивність у граматичних моделях виявляється у зміні синтаксичних структур при порівнянні їх з нейтральними конструкціями. Експресивні речення та нейтральні речення, які лежать у їхній основі, взаємотрансформуються [3]. Порівняйте: *What a way to behave.— To behave in this way.— He behaves in this way.*

Досліджені експресивні структури можуть бути представлені в такій послідовності:

1) **Односкладні окличні іменні речення, дієслівні та ад'єктивні.**

Такі речення (навіть однослівні), на відміну од слів та словосполучень, означають актуалізовану, тобто певним чином відповідну до дійсності ситуацію. Іменні або субстантивні, як їх називає Г. А. Золотова, характеризують певний час, простір, середовище при наявності певної ознаки [4].

The brute! The monster! (Dreiser). Fool! Idiot! Lunatic! (Wodehouse). Love— sex— life — death — hate... (A. Christie).

Особливу групу складають експресивні речення, які складаються з нейтральних іменників, перед якими вживається вказівний займенник: *that, those*. Використання саме цих займенників у сполученні з наступним іменником у контекстному оточенні передає зневажливу конотацію та негативне ставлення до об'єкта висловлювання. Наприклад: *That awful Jones and those children of his; Those eyes! That woman!* В розмовному стилі, незалежно від відстані до об'єкта, *this* та *these* використовуються для передачі відтінків зацікавленості чи доброго знайомства.

This lovely girl! This funny boy! Використання таких вказівних займенників підсилює комунікативний динамізм висловлювань.

Одночленні дієслівні речення, до складу яких входять неособові форми дієслова (інфінітив чи герундій), використовуються для вираження певної суб'єктивної засудливої оцінки мовця згідно з мовленнєвою ситуацією. Наприклад: *To think of that! Living at the mercy of a woman! Carrying people's suitcases and waiting around for a tip!*

Наявність номіналізованої дієслівної форми дозволяє виразити в загальному виді дію, а емоціональна реакція спрямована на саму дію.

2) **Експресивні структури з питальними словами.** Питальні займенникові слова також є засобом підсилення ознаки якості в емоціональних конструкціях як односкладних, так і повноскладних речень, їхня функція тут — не вираження питальності, а підсилення емоціонального значення. Використання питальних займенників у такій функції збільшує комунікативний динамізм рематичної частини речення. Постійною ознакою подібних емоціональних конструкцій є оклична низхідна інтонація та присутність слів — підсилювачів і оцінних слів. Наприклад: *Oh, how dreadful! What a tease she is. What a terrible room to live in. How shocking it's been.*

3) **Експресивні структури, які утворилися в результаті трансформації експлікації.** Такі моделі характеризуються повторенням підмета, другорядних членів речення, використанням допоміжних дієслів *do (does), did*, які використовуються для експресивного підкреслення дії, а також введенням формальних елементів вираження експресивності: часток, вигуків, звернень:

1) *This woman, this noble woman helped me greatly.*

2) *After all, she does love you.*

3) *Oh, Mr. Hand! Clever Mr. Hand! A marvelous Man!*

Використання вигуків у мовленні обов'язково супроводжується оцінним компонентом, взаємодія яких виявляє чи підсилює експресію мовленнєвої одиниці; в результаті такої взаємодії висловлювання набуває підвищеної інтенсивності впливу на одержувача. Граматичний ефект такої взаємодії виявляється у вигляді словесних чи несловесних емоційних реакцій одержувача, тобто емотивність одиниці у мовленні стає орієнтованою на конкретного одержувача і тому експресивною. Особливою формою емоціональних структур, до складу яких входять вигуки, є висловлювання з питальною інтонацією, але зі стверджуючим порядком слів і які насправді не є ні питаннями, ні твердженнями. Наведений нижче приклад виражає сумнів, іронію, недові-

ру, зневагу: *"How nice. And you're generous? Yes, you'd be generous". "Why would you doubt that? You have always been generous, and so was the old man".*

4) **Експресивні структури, які утворилися в результаті трансформації еліпса.**

You insulting little snout! Poor little wretch!

Еліпс як структурна модель вираження експресивності посідає особливе місце серед інших моделей. Проте функція вираження експресивності характерна тільки для деяких структурних різновидностей еліпса. Найбільш поширені в англійській мові еліптичні речення з нульовим підметом та нульовою формою неповнозначного дієслова. Еліпс підмета чи допоміжного дієслова набуває стилістичної конотації на лексико-семантичному рівні, реалізуючи свій стилістичний потенціал у формі стилістичних відтінків інтимності, невимушеності, неофіційності, які є характерними для англійського мовлення.

Surrey: Just want a quiet word or two with you, then I'll be off. Dog tired. Can't rest properly on these long plane journeys. Working down here?

5) **Експресивні структури розділових запитань негативного типу** заперечення-заперечення *-/-*, як правило, виражають негативні емоції. Такі питання вимовляються з пониженою інтонацією в першій частині і з підвищеною — в другій і звучать, як правило, агресивно. Наприклад: *So you don't like my cooking? Don't you? — "Ah, так, тобі не подобається, як я готую?"*

Цікаво відзначити, що розділові запитання характерніші для мовлення жінок, ніж чоловіків. Річ у тому, що мовленню жінок властива менша категоричність, яка саме притаманна розділовим питанням і відрізняє їх від прямих тверджень, які переважають у мовленні чоловіків.

6) **Експресивні структури з перепитуванням**, характерною особливістю яких є часткове чи повне повторення попередньої репліки співрозмовника. Такі речення, як правило, виражають здивування, обурення тощо. В таких реченнях допускається використання особового займенника в об'єктному відмінку в позиції підмета — *"Don't you understand at all, girl?" "Me understand?"*

Якщо в реченні є *don't*, використання наголошеного *you* може виражати як негативну, так і позитивну оцінку. *Don't you dare* (погроза) *He smil' at you* (задоволення). *Don't you cry* (заспокоєння).

Один із способів емоційного підсилення окличної структури, яка утворена від перепитування загального питання, полягає в додванні позитивної питальної кінцівки. При цьому перша частина вимовляється з підвищеним голосом, а кінцівка йде слідом без паузи і вимов-

ляється з пониженням. Наприклад: *Did he bother, did he? Він набрид та ще й як!*

Сюди слід віднести й загальні запитання без заперечення + питально-заперечна кінцівка з сполучником *or*, які використовуються як засіб емфазі. Наприклад: *Can that girl do her stuff? Or can't she? (A. Gilbert) ("... " Та ще й як!)*.

7) Експресивні структури, які утворилися в результаті інверсії. Стилістична інверсія є одним з таких виразних засобів, які своєрідно взаємодіють з інтонацією. Така інверсія припускає на вмісне порушення сформованого порядку слів з метою виділення емоціонального компонента. Експресивна функція інтонації та порядку слів складається з того, щоб виразити хід думки, її послідовність, різну питому вагу частин висловлювання в тісному взаємозв'язку з емоційним моментом. Врзмовній англійській мові стилістична інверсія реалізується в таких моделях:

1. Інверсія значення, виражена прикметником, який займає кінцеву позицію в реченні: *E. g. But it's a letter congratulatory!*

1. Інверсія прислівників типу: *hardly, scarcely, no sooner, only, seldom, never*, часток заперечного значення, прийменників надає висловлюванню емоційного забарвлення: *E. g. Never again, never again would he kill things (R. Aldington). Not only did he come but he stayed for a long time. Never could he understand me.*

3. Інверсія прямого заповнення, яке займає початкове положення. *E. g. Awful manners young Hopper has! (O. W. Plays).*

Особливо тут слід відзначити й структури у сполученні зі словами типу *fine, good, swell, excellent, precious, lovely, likely, much*, яким передую невизначений або нульовий артикль. Наприклад: *A fine friend she turned out to be. — "Нічого собі, гарненькою подругою вона виявилась!" The children I'm raising! (J. Knowles) — "Ну й дітки в мене ростуть!"*

Not only did he come but he stayed for a long time.

Never could he understand me. — Ніколи він не міг мене зрозуміти.

Всі наведені вище приклади свідчать, що роль емоціонально-експресивних значень у системі речень різних структурних типів не однакова і це слід брати до уваги при визначенні характеру емоціональних значень. Те чи інше конкретне емоціональне значення може обумовлюватись семантикою елементів структури, характером дистрибуції структури в контексті, чи характером самого контексту. Використання таких висловлювань у мовленні визначається експресивно-стилістичними причинами — бажанням досягнути емоційнішого впливу на слухача.

1. Sypher H. E. Communication, social cognition and affect. Erlbaum., 1988.

2. Пауль Г. Принципы истории языка, перевод с немецкого, М., 1970.

3. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. — М., 1988.

4. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. — М.: Издательство "Наука". — 1982.

5. Metis S. Emotion in interpersonal communication. Thousand Oaks., 1994.

Kuzenko G. M.

This article deals with lexico-grammatical models which are often used to express emotions in colloquial speech. Some expressive models and their difference with neutral ones are shown here.

The article is addressed to foreign language teachers and specialists in communicative linguistics.